

Eduskunnan sivistysvaliokunta

Asia: Professoriliitto sivistysvaliokunnan kuultavana 12.1.2011 E 98/2010 vp komission tiedonannosta Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle; Eurooppa 2020-strategian lippulaivahanke Innovaatiounioni

Eduskunnan sivistysvaliokunnan varattua Professoriliitolle mahdollisuuden lausua asiasta Professoriliitto esittää kunnioittavasti seuraavan:

Yleisiä havaintoja

Käytettävissä oleva suomenkielinen selonteko innovaatiounionista on eräiltä osin kielellisesti ongelmallinen.

Suomessa keskustelu Innovaatiounionista on ollut tähän asti melko vähäistä. Asiassa kaipaisi laajempaa keskustelua. Tähänastinen Suomen kannan valmistelu on tapahtunut etupäässä työ- ja elinkeinoministeriössä. Se on ollut sinänsä asiallista, mutta esimerkiksi perusmuistiosta ei tule riittävästi esille yliopistollisen tutkimuksen ja ylimmän opetuksen välistä erottamatonta suhdetta.

Komissio esittää Innovaatiounioni -tiedonannossaan kuutta pääasiallista toimintalinjaa, jotka sisältävät yhteensä 34 konkreettista tavoitetta tai sitoutumista. Tiedonannon jäsentely ei ole kaikilta osin onnistunutta.

Innovaatiounionin tarpeellisuus

Liitto suhtautuu lähtökohtaisesti myönteisesti Innovaatiounionin tavoitteisiin ja tarpeellisuuteen. Eurooppalaisen tutkimusalueen kehittäminen on tärkeitä. Innovaatiounioni voi onnistuessaan tuoda uusia mahdollisuuksia Suomen T&K&I -toiminnalle. Useat selonteossa esitetyt tavoitteet tai sitoumukset ovat hyväksyttävissä.

Tässä yhteydessä on syytä kuitenkin todeta, että EU:n ja Suomen kansallisen päätäntävällän suhde saattaa eräissä kohdin muodostua ongelmalliseksi. Suomen tulee kuitenkin olla vahvasti mukana päätettäessä EU:ssa Innovaatiunionin asioista.

Liitto käsittelee jäljempänä eräitä asioita, joita se pitää selonteossa erityisen tärkeänä tai ongelmallisina.

Perustutkimuksen asema

Leimallista selonteolle on tiedemaailman ja yritysmaailman väliset kiinteät ja tiivistyvät yhteydet. Tämä on tietenkin tärkeätä. Kuitenkaan yhteistyö elinkeinoelämän kanssa ei voi olla tieteellisen tutkimustyön tärkeimpiä tavoitteita. Tieteelle tärkeä autonomia ei tule ainakaan riittävällä tavalla esiin selonteossa.

Tiedonannossa ei esiinny sanaa perustutkimus. Uteliaisuustutkimus -sana kyllä esiintyy. TEM:n perusmuistion Suomen alustavissa näkemyksissä mainitaan perustutkimuksen merkitys.

Liitto lähtee selkeästi siitä, että perustutkimus on soveltavan tutkimuksen ja innovaatiotoiminnan lähtökohta. Perustutkimus hyödyntää innovaatiotoimintaa, mutta pidemmällä aikaperspektiivillä. Perustutkimuksen on oltava tasapainossa suhteessa innovaatiotoimintaan. Liitto lähtee ehdottomasti siitä, vapaata perustutkimusta voidaan harjoittaa yliopistoissa kaikilla aloilla.

Yliopistojen asema

Selonteossa korostetaan huippututkimuksen, -yksiköiden ja -yliopistojen merkitystä. Huippujen tavoittelemisen on tietenkin hyvä asia. Se ei kuitenkaan voi olla yliopistojen osalta ainoa tavoite. Koko yliopistolaitoksen tulee olla Suomessa kauttaaltaan korkeatasoista. Tämän tulee näkyä myös kotimaisissa rahoitusratkaisuisissa ja myös EU-rahoituksessa.

Liitto lähtee siitä, että ainakin Suomen kaikissa yliopistoissa harjoitetaan tieteellistä tutkimusta, annetaan siihen perustuvaa ylintä opetusta sekä järjestetään tutkijan-koulutusta.

Korkeakoululaitos on rakenteeltaan erilainen eri EU-maissa. Innovaatiunionista huolimatta kansalliset näkökohdat tulee ottaa huomioon korkeakoululaitoksen rakenteessa. Suomessa tulee säilyttää korkeakoululaitoksen dualimalli, siis yliopistot ja ammattikorkeakoulut.

Selonteko pitää sisällään korkeakoulujen rankingsysteemin kehittämisen. TEM:n laatimien alustavien näkemysten mukaan korkeakoulujen vertailussa otetaan huomioon läpinäkyvyys ja korkeakoulujen monimuotoisuus. Tämä on hyvä lähtökohta.

Liitto korostaa kuitenkin sitä, että Innovaatiunionissa tulee ottaa huomioon eri tieteenalat ja näiden erilaiset mahdollisuudet innovaatiotoimintaan. T&K&I -toimintaa ei pidä liiaksi sitoa siihen, millaisia haasteita yhteiskunnat ja niiden ongelmat tuottavat yliopistojen eurooppalaisen tutkimustoiminnan ratkaistavaksi.

Yliopistojen itse päättämille uusille tieteen- ja tutkimusalaille on jätettävä tilaa. Yliopistollinen tutkimus tuo uutta tietoa, uutta osaamista, joka vaikuttaa yhteiskuntaan ja muuttaa sitä. Yliopistojen tärkeimpänä tehtävänä ei siis voida pitää sitä, että ne reagoivat yhteiskunnallisiin ongelmiin. Yliopistojen autonomiaa on vaalittava.

Rahoitus

Selonteossa korostetaan aivan aiheesta rahoituksen merkitystä tutkimukselle ja innovaatiotoiminnalle. Rahoituksen vahvistaminen on ehdoton edellytys kehitykselle.

Selonteossa asetetaan tavoitteeksi, että innovaatiunionissa tutkimuksen ja tuotekehityksen bruttokansantuoteosuus olisi keskimäärin 3 %. Tämä tarkoittaa useille unionimaille suurta haastetta. Eri EU-maissa panostukset T&K&I -toimintaan vaihtelevat huomattavasti. Suomi on tällä hetkellä tässä suhteessa merkittävästi keskiarvoa paremmassa asemassa. TEM:n laatimassa perusmuistiossa todetaan, että vuonna 2009 Suomen tutkimus ja kehittämistoiminnan menojen osuus bruttokansantuotteesta oli 3,96 %. Selonteossa mainittu keskiarvotavoite ei saa vaikuttaa ainakaan vähentävästi Suomen panostukseen tutkimukseen ja tuotekehitykseen.

Suomessa nimenomaan julkisen rahoituksen osuutta tutkimukseen ja tuotekehitykseen tulisi korottaa. Tällä tavalla pystyttäisiin vahvistamaan perustutkimusta, joka on myös T&I -toiminnan perusta.

Tässä yhteydessä voidaan todeta, että EU-rahoitus Suomen yliopistojen ja tutkimuslaitosten koko T&K -rahoituksesta on suhteellisen vaatimatonta ollen vuonna 2009 5,8 %. Tutkimus- ja innovaationeuvoston tuoreissa linjauksissa se esitetään kaksinkertaistettavaksi. Tämä olisi hyvä asia.

Monessa EU -maassa lukukausimaksut näyttävät suurta ja kasvavaa roolia yliopistojen rahoituksessa. Suomessa tilanne ei ole tällainen. Innovaatiunioni ei saa merkitä tässäkään suhteessa kansallisen päätösvallan kaventumista.

Immateriaalioikeudet

Selonteossa käsitellään useassa kohdassa immateriaalioikeuksia. Siinä mm. ehdotetaan EU -patenttijärjestelmän luomista. Tällainen hanke on kannatettava.

Immateriaalioikeudet vaihtelevat EU-maiden välillä. Immateriaalioikeusjärjestelmiä tulee tarkastella lähtökohtaisesti niiden toimivuuden kannalta.

Suomessa säädettiin muutama vuosi sitten korkeakoulukeksintölaki, joka määrittelee ensisijaisesti korkeakoulujen ja tutkijoiden välisiä suhteita keksintöoikeuksiin. Lakia on sovellettu runsas kolme vuotta. Mitään negatiivisia kokemuksia sen toimivuudesta ei ole ilmaantunut. Järjestelmän muuttamiseen ei ole siis tarvetta.

Tekijänoikeudet ovat yliopistoissa erittäin tärkeitä. Niiden merkitys on jatkuvassa kasvussa. Kokemus on osoittanut, että nykyinen järjestelmä on toimiva. Se ottaa huomioon sekä työntekijöiden että yliopistojen edut ja tarpeet. Mihinkään suuriin tekijänoikeuksia koskeviin muutoksiin ei yliopistoissa ole tarvetta.

Tutkimustyötä tekevien asema

Tutkimustyötä tekevien asemaa ja merkitystä käsitellään jonkin verran selonteossa. Asia tulee esiin myös TEM:n laatimissa alustavissa näkemyksissä. Selonteon mukaan tohtorinkoulutuksen laatu, houkuttelevat työnteon edellytykset ja tasapainoinen sukupuolijakauma tutkijanuralle on tavoitteena. Tutkimustyötä tekevien liikkuvuutta korostetaan. Samoin käsitellään lisäeläkerahastoja. Tutkijoiden asemaan ja ongelmiin ei sittenkään ole puututtu riittävällä tavalla kun otetaan huomioon se, että professorit ja muut tutkijat tekevät kaiken tutkimuksen, julkaisevat kaiken sekä osallistuvat aktiivisesti tuotekehitykseen. Tutkimustyössä olevien aseman tulisi korostua nykyistä enemmän Innovaatiounioni-hankkeessa.

Professoriliitto pitää tärkeänä sitä, että tutkijan ammatin houkuttelevuutta lisättäisiin panostamalla entistä enemmän työuriin sekä myös palkkaukseen. Suomessa esimerkiksi tutkimuksen huippuosaaajien - yleensä siis professoreiden - palkkataso ei kestä ainakaan kauttaaltaan vertailuja muihin maihin.

Eläketurvan erilaisuus eri EU-maissa saattaa olla este työntekijöiden liikkuvuudelle. Tiedonannossa esillä oleva lisäeläkerahasto saattaa poistaa tätä estettä tai ainakin vähentää sitä.

Eri maissa on erilaiset henkilöstörakenteet yliopistoissa. Maiden sisälläkin saattaa olla erilaisuuksia eri yliopistojen välillä. Ainoastaan ylimmällä tasolla, professoreilla, on suunnilleen samanlainen asema ja merkitys kaikissa maissa.

Tiedonannossa suhtaudutaan lähtökohtaisesti myönteisesti myös tohtorinkoulutukseen. Liitto haluaa tässä yhteydessä korostaa myös tohtorintutkinnon jälkeisen työuran kehittämisen tarpeita.

Työmarkkinakysymyksiä

Selonteossa tulee esiin eräissä kohdin työmarkkinakysymykset. Liitto haluaa korostaa tässä yhteydessä tutkijoita edustavien järjestöjen osallistumismahdollisuutta sosiaaliseen dialogiin sekä Unionin tasolla että keskusteltaessa Unionin asioista Suomessa.

Tutkijoiden palvelussuhteen ehtojen määräytymisen järjestelmät vaihtelevat eri Euroopan maissa. Suomessa keskeistä palvelussuhteen ehdoissa on kollektiivisopimusjärjestelmä, jossa osallisina ovat työnantajien järjestöt ja työntekijöiden järjestöt. Suomalainen kollektiivisopimusjärjestelmä on osoittautunut pääasiassa toimivaksi. Liitto lähtee siitä, että Innovaatiunioni ei tuo muutosta suomalaiseen työmarkkinajärjestelmään.

Sosiaaliset innovaatiot ja kumppanuushankkeet

Sosiaalisten innovaatioiden kehittäminen ja hyödyntäminen on hyvä tavoite. Kuten TEM:n perusmuistiossa todetaan, sosiaalisen innovaation käsite ei ole täysin selvä selonteossa. Suomella olisi sosiaalisissa innovaatioissa paljon osaamista ja annettavaa.

Kumppanuushankkeetkin näyttävät kiinnostavalta aloitteelta, vaikka niiden muotoa tai toteuttamistapaa ei ole vielä tarkemmin suunniteltu. Sosiaalisten innovaatioiden soisi kuuluvan myös kumppanuushankkeiden aihepiiriin.

Helsingissä 12.1.2011

Professoriliitto - Professorsförbundet r.y.

Maarit Valo

Maarit Valo
puheenjohtaja

Jorma Virkkala

Jorma Virkkala
toiminnanjohtaja